

MIJLOACE DE REDARE A CONCEPTULUI *DUMNEZEU* ÎN „BISERICA ALBĂ” DE ION DRUȚĂ*

ADELA NOVAC
Universitatea de Stat „A. Russo” din Bălți
adelanovac11@gmail.com

IRINA BAKHAYA
Academia de Poliție „Al. Ioan Cuza” din București
i.bakhaya@gmail.com

Abstract: This study is dedicated to analyze the concept of *God* in Ion Druță's novel "The White Church". The research focuses on the means by which this concept is rendered within Druță's text. To begin, we aim to examine the term *concept*, which, although widely used in academic writing, still raises certain debates. In this regard, we argue that a concept represents a basic unit of consciousness with a complex structure composed of two layers: the notional layer, which underpins the lexical meaning and is recorded in lexicographic sources, and the cultural layer, which encompasses the connotative meanings of the word-meanings that are, to some extent, reflected in dictionaries. We will analyze the lexicographic definitions of the lexeme *God* in order to identify the semantic components of the concept, which we will then supplement with the implicit and contextual meanings specific to Druță's literary style.

Keywords: concept, style, meaning, explicit, implicit.

Introducere

Studiul este dedicat conceptului *Dumnezeu*, structurii și realizării lui în romanul „Biserica Albă” de Ion Druță. Cercetarea se concentrează pe mijloacele de redare a conceptului în textul druțian.

După părerea noastră, întreaga creație a lui Ion Druță este un dialog între Om și Dumnezeu. E cert: conceptul *Dumnezeu*, ca element de bază al viziunii poetului asupra lumii, se realizează, explicit sau implicit, prin diverse unități lingvistice la toate nivelele limbii prozatorului (chiar prin tăcere sau alte mijloace expresive ale limbii).

I. Definirea termenului *concept*

Ne propunem să analizăm, mai întâi, termenul *concept*, care, deși utilizat pe larg în textul științific, mai provoacă încă unele discuții. Dacă e să nu dăm importanță detaliilor și e să ne bazăm pe trăsăturile generale ale fenomenului

* Means of rendering the Concept of God in "The White Church" by Ion Druță.

dat, atunci, în linii mari, am putea afirma următoarele: conceptul este unitatea de bază a conștiinței, a mentalului și are o structură complexă, alcătuită din două straturi: *partea noțională* a conceptului care stă la baza sensului lexical și se fixează în sursele lexicografice, și *elementul cultural* care ține de sensurile conotative ale cuvântului, acestea, la rândul lor, reflectându-se, parțial, în dicționar (Ильенко 1997, 23).

Lingviștii abordează în mod diferit fenomenul dat. Elocvente în această ordine de idei sunt definițiile: „Conceptul se verbalizează, se redă prin cuvinte, altfel existența lui nu e posibilă”; „conceptul și ideea nu sunt identice; conceptul este întotdeauna informativ” (Бабушкин 1997, 115); „conceptul e sinonim cu noțiunea sens” (Ярцева 1990, 210); „conceptele, stereotipurile, simbolurile sunt semne ale culturii naționale și, în general, și ale culturii universale” (Телия 1996, 16).

Conceptul este o unitate mentală, un element al conștiinței, iar conștiința umană face legătura între lumea reală și limbă. În conștiință se depozitează informația culturală, care mai apoi se filtrează, se prelucrează și se sistematizează „conceptul formând, astfel, un strat cultural, care face legătura între om și lumea reală” (Арутюнова 1966, 48); „conceptele nu doar se gândesc, ele se trăiesc emoțional. Ele (conceptele) sunt obiect al emoțiilor (simpatii și antipatii), dar, uneori, și al conflictelor” (Степанов 1977, 40); „conceptul cultural este o totalitate de sensuri, care se exprimă prin unități lexicale, frazeologice, paremiologice, prin texte, precum și prin tehnici de vorbire ce reflectă secvențe ale vieții sociale” (Карасик 2004, 52).

În abordarea noastră, vom porni de la definiția lingvistului rus В. И. Карасик, care analizează conceptul „ca pe o totalitate de sensuri” (Карасик 2004, 52).

În această ordine de idei, conceptul *Dumnezeu* este unul din simbolurile culturii naționale și are o istorie lungă de formare și de dezvoltare, fapt reflectat prin verbalizarea lui bogată în limbă (prin lexeme, paremii, aforisme, stereotipii, desacralizări, eufemisme etc.).

II. Mijloace de redare a conceptului *Dumnezeu*

Pentru început, ne propunem să analizăm etimologia lexemului *Dumnezeu*. Astfel, conform dicționarului etimologic, lexemul de bază al conceptului – *Dumnezeu* – provine de la latinescul *dom(i)ne, deus* (Candrea 2006). La o analiză de suprafață, observăm că forma *Dumnezeu* este o creație în care se recunoaște elementul – *dzeu* (< *deus*). La o analiză mai atentă, constatăm că, în prima parte a cuvântului *Dumne*, se recunoaște *Domine*. Româna posedă și forma *domine*, pe care o moștenește independent de *Dumne(d)zeu*, din latină, spre deosebire de celelalte limbi romanice, care o au pe cale cultă. Vocativul *Doamne!*, bineînțeles, presupune un nominativ-acuzativ *Domn*, care, inițial, a avut o semnificație religioasă și abia mai târziu a intrat în uzul social, cu sensul „stăpân, proprietar”.

Pentru limba română, lat. *Dominus* > rom. *Domn*, *Domine* > rom. *Doamne*, apar, mai întâi, în limbajul religios (*Domnul Iisus Hristos* și *Doamne ferește!*). În

același timp, *Dominus* și *Domine* pătrund direct, pe cale orală, în expresii invocative, precum *Doamne, ajută!*, *Doamne, iartă-mă!*, *Doamne, păzește!*

Dicționarele explicative, la rândul lor, propun definiții care diferă de la un autor la altul, de la un an de ediție la altul, reflectând, în tabloul lingvistic, ideologia socială existentă în perioada respectivă.

Astfel, lexemul *dumnezeu* incorporează următoarele seme confirmate de dicționarele consultate:

dumnezeu (lat. *dom(i)ne deus*) s.m. 1. (În religiile monoteiste) Ființă supremă personală, cauză transcendentă primordială, principiu fundamental al existenței și ordinii universale, creator, proniator și judecător al lumii. Monoteismul iudaic și cel islamic îl separă pe D. de lume, pe când cel creștin îmbină prezența și activitatea lui D. în lume prin energiile sale divine necreate (imanență), cu realitatea sa infinită și veșnică de dincolo de lumea timpului și spațiului (transcendență). Creștinismul mai afirmă că D., unu în ființă, este întreit în persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. 2. Divinitate, zeu (Dicționar Enciclopedic 2001, vol. II, D-G,158); *dumnezeu, dumnezei* (s.m.) -1. Ființă supremă personală; cauză transcendentă primordială, principiu fundamental al existenței și ordinii universale, creator și judecător al lumii, binele absolut și principiu al mântuirii care acționează în istorie. (În religia creștină) Dumnezeu (1) care este unic, dar în același timp întreit în: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt: loc. adj. *Bătut de Dumnezeu* = năpăstuit, nenorocit; expr. *Încotro* (sau *unde, cum*) *te-a îndrepta Dumnezeu*=la voia întâmplării, oriunde; (Va fi) *cum va da* (sau *va vrea*) *Dumnezeu* = la întâmplare, potrivit destinului; 2. Divinitate, zeu- din lat. *Dom(i)ne deus* (DELR 2012, 336); *dumnezeu, dumnezei* (s.m.)-1. Ființă supremă în religiile monoteiste, creator al lumii, principiu fundamental al existenței și ordinii universale. 2. Divinitate. 3. Zeu. 4. Idol (Ulici 2017, 284); *dumnezeu, dumnezei* (s.m.)-1. Numele impropriu dat ființei supreme, spirituale, personale și eterne, care are plenitudinea perfecțiunilor și nu este condiționat de nimeni și nimic din afara lui. El este „Tatăl atotțiitorul, făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute, care ființează în trei persoane (ipostaze): Tatăl, Fiul și Sfântul Duh (Sfânta Treime). El nu poate fi definit în ființa și dumnezeirea Sa decât numai prin lucrările și manifestările Lui în lume, pe care o guvernează și îi poartă de grijă. Definiția e însoțită de un bogat material ilustrativ: expr. *Cum dă Dumnezeu* = cum se întâmplă; *Cu Dumnezeu înainte!* = noroc! succes!; *A nu avea niciun Dumnezeu* = a nu crede în nimic; *A se ruga (ca) de toți dumnezeii* = a implora; *Dumnezeu știe* = nu se știe; *Parcă a apucat pe Dumnezeu de (un) picior* = se spune despre cineva peste care a dat un mare noroc; *Ce Dumnezeu!* = exclamație de necaz, de nemulțumire (Stoian 1994) etc.

În baza definițiilor lexicografice de mai sus, am putut evidenția componentele semantice ale conceptului *Dumnezeu*:

1. Persoană;
2. Atotțiitor („stă de-asupra tuturor”);
3. Ireal, abstract („este abstract”)

4. Creator („l-a creat pe om”);
5. Puternic („are puterea supremă”);
6. Judecător („judecata de apoi”);
7. Pază (Dumnezeu să te păzească! Mergi cu Dumnezeu!);
8. Ajutor (Doamne ajută!).

În romanul „Biserica Albă” de Ion Druță, pe lângă componentele menționate mai sus, am mai putea selecta și componente generate de context:

9. Biserică („bisericele nu se fac pentru ură, ci pentru iertare, pentru bunătate, pentru dragoste”, 366);
10. Refugiu („Viața și patimile Mântuitorului au fost ultimul refugiu sub acoperișul căruia s-a adunat cu duhul mult temutul cheaz al întunecimii”, 421);
11. Credință („Rugăciunea a scos mulțimea din ghearele disperării”, 142).

În rezultatul analizei sensurilor lexei *Dumnezeu*, ajungem la concluzia că, la baza conceptului analizat, nu stă imaginea concretă, ci ideea abstractă, iar, datorită acestui fapt, lexele de bază al conceptului reprezintă un oarecare simbol, care, în diverse epoci, se completează cu un conținut diferit și se realizează în diverse contexte, ce sunt înțelese de purtătorii limbii perioadei respective.

În ultimii ani, a crescut interesul față de religie, precum și necesitatea de a însuși lexicul religios. Însușirea lexicului religios se realizează și prin intermediul operelor artistice. Astfel, în proza lui Ion Druță, conceptul *Dumnezeu* ocupă un loc important, fiind verbalizat, de cele mai dese ori, prin:

a) structuri simple: *Dumnezeu* (34); *Domnul* (99); *Mântuitorul* (120), *Părinte* (284); *Atotputernicul* (99); *Crist* (149): *Ceva mai în fund, pe iconostas, un Crist albastru blagoslovind icoana de-o frumusețe rară...* (149); - *Dar cine suntem dar?! - Doi creștini, ce stau față în față, vorbind de mântuitorul lor* (286); *Gândi-tu-te-ai de ce oare, atotputernicul, dintre atâtea zile senine și calde ale anului, a ales-o pe cea mai posomorâtă, pentru venirea unicului său fiu pe pământ?* (99) etc.

Menționăm că substantivele *Mântuitorul*, *povățuitorul*, *păzitorul* s-au format, prin derivare, de la verb (*a mântui*, *a povățui*, *a păzi*) și sufixul *-tor*, iar substantivele *Atotputernicul*, *Atotștiutorul* se formează, prin compunere, prin influența unor construcții românești, de tipul *stăpân / apărător a toată lumea*. Remarcăm, de asemenea, preferința prozatorului pentru pronumele personal *dânsul* (– *De Domnul nu se tem?! – Nici să audă de dânsul*, 284), precum și pentru pronumele de întărire *însuși* (*Dumnezeu însuși se arată pe ușa din spate*, 60).

În toate contextele menționate, lexemele *Dumnezeu*, *Mântuitorul*, *Atotputernicul*, *Crist* se utilizează cu sensul tradițional de „ființă supremă, creator al lumii” către care se adresează personajele romanului druțian, adevărați protectori ai valorilor neamului, în nesfârșita lor căutare a adevărului.

b) structuri sintactice complexe: *Doamne-Dumnezeule* (183); *Părintele cel Ceresc* (34); *Cel de sus* (98); *cel ce ne-a învățat să fim buni și milostivi* (127); *părintele nostru ceresc care le vede și le aude pe toate* (173) etc.

Semnalăm, în baza analizelor efectuate, preferința prozatorului pentru pronumele relativ compus *cel ce / ceea ce* (*Dumnezeu e **cel ce** ne-a învățat să fim buni și milostivi*, 127), precum și a pronumelui relativ *care*, ce introduce, pe lângă cuvântul determinat, dublete sintactice atributive (*Domnul este părintele nostru ceresc **care** le vede și le aude pe toate*, 173), forme prin care autorul sugerează și concretizează realitatea divină.

c) Un loc nu mai puțin important îl ocupă, în proza druțiană, și **adresările**: *Strigă-ne, **Doamne**, pe nume și va înverzi creștinul din noi* (33); ***Dumnezeule**, câtă vreme să fi trecut de când nu a mai luat nafură în gură?* (127); ***Dumnezeule**, se poate sa nu-i mearga unui om chiar până într-atât?* (122); *Nu ne judeca, **doamne**, după greșelile noastre, ci judecă-ne după nesfârșita milă a ta* (144); *Ce creștini, **părinte**, că n-a mai rămas nici urmă de credință în sufletele lor!* (284); ... *lumea satului nostru a sălbătăcit, **părinte*** (285) etc.

În unele contexte, în calitate de adresare, se utilizează, la nivelul vorbirii, îmbinarea *Doamne-Dumnezeule* alcătuită din două substantive, utilizate cu scopul de a accentua intenția vorbitorului: ***Doamne-Dumnezeule**, cu șase copii-și în urma ei, cu icoana Preasfintei Fecioare, vine, iaca, pe drum și se clatină!* (183); altădată, într-un alt context, autorul folosește o singură formă de adresare: ***Dumnezeule**, câtă vreme să fi trecut de când nu a mai luat nafură în gură* (127), ceea ce denotă starea lui emoțională de moment.

d) **stereotipii**: Stereotipiile sunt o formă specială de percepere a lumii înconjurătoare, informații stabile, care se transformă în procesul de comunicare și se stochează în memoria colectivă a unei națiuni. În acest sens, stereotipul religios ține de învățătura despre credința în Dumnezeu. Se susține, în literatura de specialitate, că stereotipurile religioase nu se modifică și nu se completează, ci, în anumite circumstanțe, pot fi explicate, nemodificându-se ca esență. Elocvente, în acest sens, sunt stereotipiile religioase din opera druțiană: *Nu ne batjocori, părinte, biserica, pentru că nu faci bine ceea ce faci* (59) = E păcat să fie batjocorită biserica de preoți!; *Scrie acolo că atunci când satul o ia spre pădure, părintele trebuie să lepede biserica?* (57) = Părintele nu trebuie să părăsească biserica nicicând!; *Cum adică, slavă domnului, părinte?! Se poate să ne bucurăm de o veste ca asta?* (33) = Nu ne putem bucura de război!; *Poate fi așa ceva? Un mort lăsat peste noapte într-o biserică pustie?* (123) = Conform tradiției, un mort nu trebuie să stea singur într-o biserică; *Ecaterina, ca orice femeie blagoceastă, când auzea de lucruri murdare, se făcea a nu auzi, a nu pricepe* (192) = E păcat să-l vorbești de rău pe aproapele tău; *Ce popă, măi, când, nu-l auzi cum umblă cu colinda* (117) = Popii nu trebuie să umble cu colinda; *Mari bețivi și preoții iștea* (119) = Preoții ar trebui să nu bea; *Pravila cere ca spovedania să se facă în biserică, în taină, între patru ochi* (357).

În același timp, susținem, în baza celor analizate, că stereotipiile religioase, atunci când servesc ca izvoare ale stereotipiilor sociale, pot fi modernizate și

modificate: *Înainte vreme, ce-i drept, ai noștri o luau mai degrabă spre **răsărit**, decât spre **apus**, dar amu de când cu războiul ista, m-am hotărât să-mi duc păcatele la cea mai îndepărtată mănăstire, de care s-a auzit...* (277); *Dacă nu se cuvine, părinte, când mergi să te închini unui sfânt lăcaș, să te ducă vitele cu truda lor* (277) etc.

e) expresii frazeologice: *Chipul Domnului, în nima omului* (35); *Simțul măsurii, iată aurul adevărat* (121); *Harul domnului e una din cele mai mari taine ale lumii* (25) etc.

f) paremii: *Daca **domnul** nu-l luminează pe om, nu-l va lumina nimeni* (59); *Cu cât măciuca e mai mare și mai grea, cu atât dreptatea e mai deplină* (285); *Norocul, ca și epurele, nici mai știi de unde sare* etc.

g) desacralizări: *Domnul ca domnul*, dar mi s-a spus că în aceste două luni *haleai de-ți trosneau măselele* (140) etc. Structura *Domnul ca domnul* (care ține loc de replică la răspunsul călugărului din Palermo: *Pâinea mio este domnul*) își pierde din valoarea sa, devenind mai puțin importantă pentru legendarul Potiomchin, care încearcă să pună accentul pe ospitalitatea cu care a fost tratat călugărul.

h) eufemisme: *...gospodinele pun... de mămăliguță, o fierb, o mestecă, o răstoarnă ca pe un soare în fața întregului său neam și aburul acelei fierturi...împreună cu vorba bună... potolesc nesfârșitul zbucium al sufletelor, întorcând celor săraci nădejdea în ziua de mâine și credința în judecata **celui de sus*** (98) etc.

III. Mijloace individuale de redare a conceptului

Din analizele de mai sus, observăm: conceptul *Dumnezeu*, se verbalizează prin unități ale nivelului lexical, dar se completează și prin structuri ce țin de nivelul textului.

Se știe că un text trebuie să transmită informație și, în acest sens, contează capacitatea lui de a transmite informația conceptuală, informația de context (viziunea individuală a scriitorului asupra lumii). În calitate de interpreți ai textului, vom putea decoda corect contextul numai printr-un studiu minuțios al vieții și al convingerilor prozatorului Ion Druță. Numai așa vom putea descifra corect metaforele conceptuale ale autorului.

Ne propunem să decodăm și sensurile implicite ale textului druțian, căci sensurile, după cum se știe, nu se realizează decât în texte. În acest caz, compoziția enunțurilor este complinită prin conținuturi suplimentare ale metaforelor, comparațiilor, conturând o nouă idee pentru aceste complexe plurisemantice. Vom decoda/interpreta sensuri generate de tehnicile de compoziție și cele de exprimare îmbinate reușit de neîntrecutul prozator Ion Druță.

Astfel, Ion Druță, în „Biserica Albă”, creează scene de viață adevărată, reală, din care „nu lipsește nimic din ceea ce constituie o lume: cer și pământ, viață și moarte, dragoste și tristețe, bucurie și trăire dramatică (Cimpoi, 1986, 55).

În această ordine de idei, menționăm că, în romanul „Biserica Albă”, Ion Druță descrie dragostea necondiționată față de Dumnezeu, precum și profunda trăire interioară a omului în relație cu acesta. Ideea asupra căreia insistă prozatorul e că omul își poate ispăși păcatul numai prin rugăciune, printr-un dialog direct cu divinitatea. Astfel, ideea de dialog între Dumnezeu și om se regăsește în următorul pasaj:

Rugăciunea, această temelie a creștinismului, dintr-un dialog al omului cu Părintele Ceresc s-a transformat într-un vânturat de pleavă. Lipsite de adâncime, lipsite de miez, golite de sfântul adevăr, cuvintele ajunseseră niște însemnări de sunete goale. De ici ieși, colo pui, dar ce se ia și unde se pune nu încolțește, nu prinde rădăcini, nu dă roadă, pentru că mă rog, pleavă. Pleavă peste tot. Întru început era Cuvântul și cuvântul era Dumnezeu, și Cuvântul Dumnezeu era. Asta însă numai atunci când cuvântul e plin, întreg, cu tâlc, cu sămânță, căci rugăciunile de pleavă nu duceau la ușurarea sufletului, chiar de-ar fi ținut cu săptămânile (34).

Conform viziunii autorului, raportându-ne la Dumnezeu, actul religios constituie, în esența sa, un act tranzitiv, de ieșire a individului din el însuși și de relaționare cu cineva din afara sa, iar acel cineva este *Părintele Ceresc* care sugerează relația spirituală cu divinitatea. Secvența *părintele ceresc* ne duce, mai întâi, la ideea de părinte-membru al familiei, și ulterior, la cea de părinte spiritual, autorul reușind astfel să exprime gradul de apropiere a omului față de divinitate. În aceeași ordine de idei, lexemul *rugăciune*, din secvența de mai sus, reprezintă elementul de rezistență pe care se sprijină dialogul cu divinitatea. Prozatorul pune semnul egalității între *Rugăciune*, *Cuvânt* și *Dumnezeu*. Puterea cuvântului- rugăciunea - are eficacitate grație puterii vitale care sălășluiește în cuvântul rostit; funcția orală a rugăciunii reiese din strigătele de durere, de frică sau de bucurie ale credincioșilor, or, numai prin rugăciune credinciosul se simte în siguranță în fața divinității. Structura sintactică „*Cuvântul era Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era*” amplifică valoarea cuvântului în scopuri expresive, hiperbolizând actul vorbirii. Ideea care se desprinde din text este: cuvântul lui Dumnezeu este purtător de viață, căci, prin cuvânt, Dumnezeu creează lucrurile, le face să existe. Dumnezeu dă nume lucrurilor, extinzându-și asupra lor Puterea Sa, iar Cuvântul Său este lucrător și produce efect. Prozatorul susține ideea că lumea a fost creată de Dumnezeu prin Cuvânt, de aceea Cuvântul umple întreg universul, fiind prezent în fiecare lucru creat. Enumerația unităților sintactice *lipsită de adâncime*, *lipsită de miez*, *golită de sfântul adevăr* în succesiune descrescândă, reflectă devalorizarea Cuvântului. Secvența „*cuvintele ajunseseră niște însemnări de sunete goale*” relevă ideea de început a viețuirii umane, când cuvintele nu purtau sens, ci erau doar un înveliș sonor, fără

semnificație. Prin epitetul „*sfânt*”, din structura *adevăr sfânt*, autorul percepe adevărul ca pe o conștiință absolută a autenticității și valabilității conținutului credinței religioase. În viziunea autorului, conceptul de adevăr nu desemnează o simplă concordanță între cunoștințele noastre și realitatea obiectivă, el întruchipează idealul, puritatea absolută, desăvârșirea, infailibilul; structura metaforică „*rugăciuni de pleavă*” accentuează ideea lucrului de nimic, lipsit de importanță, de valoare, de semnificație, iar secvența *pleavă peste tot* redă pierderea generală a credinței, cuvântul *pleavă* sugerând ideea de „neînsemnat, nevaloros”, dar, în același timp, și ideea de revalorificare a cuvântului, a credinței.

Ideea de pierdere a credinței se structurează și în secvența:

A nu vedea însă nimic în jurul tău – nici bunul, nici răul înseamnă a stinge făclia conștiinței tale, și, stingând-o, ajungem una cu vitele, cu păsările, cu iarba de pe marginea drumului, adică cu tot ceea ce, deși a fost făurit de mâna Domnului, nu poartă suflare din suflarea Lui. Ajunsă oarbă și surdă în fața binelui și răului, viața omului nu mai are rost. Iată de ce zice psalmul, oricât de bine am duce-o după înăbușirea darurilor cerești, tristețea ne va tot spori și ne va crește (52).

Autorul pune în opoziție binele și răul, care au fost și rămân preocuparea oamenilor încă de la începuturile umanității, cu scopul de a reevalua valorile umane. Problema este în a ști dacă binele și răul servesc ca fundament al judecăților noastre morale și, din acest punct de vedere, în ce măsură evoluează umanitatea. Alăturarea celor două imagini antitetice *bine - rău*, conferă textului intensitate: lexemul *bine* reprezentând spiritualitatea, iar lexemul *rău* - declinul omenirii. Sintagma metaforică „*a stinge făclia conștiinței*” sugerează ideea de unicitate a omului în raport cu lumea înconjurătoare, autorul evidențiind capacitatea acestuia de a înțelege rolul lui social. Calificativele *orbă și surdă* (din *viața omului orbă și surdă*) exprimă incapacitatea umană de a acționa fără discernământ.

Păstrarea cu sfințenie a duhovniciei, credința în divinitate, iubirea împărtășită altora, păstrarea ritualurilor bisericești, în cele mai grele timpuri, sunt o dovadă a nestrămutatei credințe, care se mai păstrează încă în zilele noastre. Convingătoare în această ordine de idei este secvența din roman:

O vreme se auzea numai ceară, sfârâind ușurel, apoi a amuțit lumânarea și, din tăcerea lăcașului, Ecaterina a cules primul vers. Încetul cu încetul, în jurul glasului femeii, au început a se aduna, împletindu-se în fel și chip, cele șase glăscioare: Sfinte Dumnezeu! / Sfinte tare... / Sfinte fără de moarte / Miluiește-ne pe noi... Între timp, jos, în vale, divizia a treia lupta cu apele Nistrului (82).

Autorul ne relatează că Ecaterina, mamă a șase copii, este cea care le cultivă acestora dragostea față de Dumnezeu. În același timp, ea, Ecaterina, e femeia care depune eforturi considerabile în a-și păstra credința față de Dumnezeu, femeia care reușește să protejeze cu dârzenie, în timp de război, cultul religios.

La nivel lingvistic, secvența de mai sus inserează verbul *a se auzi*, atestat în dicționarul explicativ cu sensul „a percepe și a distinge sunete cu ajutorul simțului, auzului, a distinge și a înțelege sensul sunetelor vorbirii”, care în contextul dat, capătă o nouă valoare semantică, și anume *a mirosi*; verbul *a amuți* cu sensul „a pierde facultatea de a vorbi; a deveni mut, a înceta de a vorbi; a tăcea, a se potoli, a se liniști”, în îmbinarea *a amuțit lumânarea* capătă sensul de *a se stinge*. Atestăm, astfel, la nivelul textului anumite modificări semantice, care cer în procesul decodării un anumit efort. Diminutivul *glăscioare* din structura „*au început a se aduna, împletindu-se în fel și chip, cele șase glăscioare*” exprimă, mai întâi, o valoare de drăgălășenie față de ființele dragi, iar acțiunile perfective *a cules*, *a început* și acțiunea în desfășurare *împletindu-se* conturează dorința eroinei, dar și a autorului, de a menține credința și de a o transmite viitoarelor generații. Repetiția structurilor sintactice *Sfinte Dumnezeule./ Sfinte tare.../ Sfinte fără de moarte/ Miluiește-ne pe noi* implică formule specifice de adresare față de Dumnezeu, ceea ce exprimă, de fapt, dorința autorului de a rezolva problemele vieții umane.

Pe tot parcursul romanului, prozatorul tinde să cultive sentimente luminoase și înălțătoare, demne de venerație absolută. Autorul își pune speranța în puterea rugii, în dialogul dintre om și divinitate:

Nu atât părintele, cât și glasul lui și nu atât glasul, cât rugăciunea a scos mulțimea din ghearele disperării, și iată că lumea mai întâi încet, cu vârful buzelor, cu jumătate de gură, apoi din plin, tot mai hotărâtă vine în urma preotului, până ce întreaga biserică a ajuns să zică cu o singură gură, cu un singur glas: Miluiește-ne, Doamne, după marea milă a ta, auzi-ne și ne miluiește (142).

Structura sintactică *ghearele disperării* din secvența „*rugăciunea a scos mulțimea din ghearele disperării*” sugerează dorința oamenilor de a se salva prin credință; elocvent în această ordine de idei e lanțul de circumstanțiale modale, ce comportă nuanță graduală: *mai întâi încet, cu vârful buzelor, cu jumătate de gură, apoi din plin*. Transformarea *mulțimii* într-o *entitate* sugerează comunicarea autentică cu divinitatea. Repetiția insistentă a termenilor somatici *gură, buze, glas* și a adjuncților asociați *singur, vârful, jumătate* vin să confere expresivitate și valoare *mulțimii*, care, prin comunicarea cu Dumnezeu, devine personalitate.

Ideea de canon, normă bisericească se menține și în pasajul:

Viața și patimile **Mântuitorului** au fost ultimul refugiu sub acoperișul căruia s-a adunat cu duhul mult temutul cneaz al întunecimii. În lungimea nopții de suferințe și singurătate, cu **albastrul Crist** la căpătâi, Grigorii Alexandrovici a compus douăsprezece canoane, douăsprezece poeme despre bunătatea Mântuitorului, dar în învălmășeala ce-a urmat după decesul său, acestea s-au pierdut (421).

Lexemul *Mântuitorul* intră în relație de sinonimie cu lexemul *Crist*, pentru a accentua rolul lui Dumnezeu ca salvator și eliberator; sinonimele contextuale *Mântuitorul* și *refugiu* exprimă ideea de salvare a omenirii în caz de pericol, iar calificativul *ultimul* plasat înaintea determinantului *refugiu* accentuează limitativ al acțiunii. Prin chipul „*mult temutului cneaz al întunecimii*” autorul reușește să exprime ideea de obscuritate, elucidând abaterile de la canoanele creștinești, dar, în același timp, și dorința de revenire la normalitate, or calificativul *albastru* din structura *albastru Crist* comportă semnificația de viață, speranță și spiritualitate.

Interpretarea individuală a conceptului *Dumnezeu* se deosebește de definițiile lexicografice, ceea ce ne permite să concluzionăm următoarele: conceptul continuă să se dezvolte, iar desacralizarea, metaforizarea, personificarea componentelor lui ține de lărgirea spațiului sacral, de un contact strâns cu conținutul tabloului real al lumii, cu trecerea de la abstract la concret, ceea ce creează condiții ca conceptul să rămână important, iar lexemele ce intră în structura lui să se mențină în vocabularul activ al limbii.

Bibliografie

- Арутюнова, Н. Д., *Введение. Логический анализ языка. Опыт исследования*, Москва, „Языки русской культуры”, 1966, с. 46–54.
- Бабушкин, А. П., *Общезыковые концепты и концепты языковой личности*, în *Вестник Воронежского государственного университета*, Сер. 1, Гуманитарные науки, 1997, № 2, с. 114–118.
- Ильенко, С. Г., *О контекстуальном компоненте толкового словаря*, în *Актуальные проблемы функциональной лексикологии*, Сб. статей, СПб, 1997.
- Карасик, В. И., *Языковой круг: Личность, концепты*, Москва, 2004, с. 142.
- Степанов, Ю. С., *Слово. Русская словесность: Антология*, 1977.
- Телия, В. Н., *Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*, Москва, 1996.
- Ярцева В. Н., *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва, Советская энциклопедия, 1990.
- Candrea I.-A., Densuseanu Ov., Brâncuș Gr., *Dicționarul etimologic al limbii române: elementele latine*, vol.1, București, Editura Paralela 45, 2006.
- Cimpoi, M., *Creația lui Ion Druță în școală*, Chișinău, Editura Lumina, 1986.
- Dicționar Enciclopedic*, vol. II, D–G, București, Editura Enciclopedică, 2001.
- Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2012.
- Druță, Ion, *Biserica Albă*, Chișinău, Editura Cartier, 2017.
- Stoian I., *Dicționar religios. Termeni religioși, credințe populare, nume proprii*, București, Editura Garamond, 1994.
- Ulici, Aurelia, *Dicționar de limbă română contemporană*, București, Editura Aramis Print, 2017.